

ХАНТЫ ЯСАҢ

Основана
1 ноября 1957 года

07.09.2023
№17 (3629)

Йилдун вандтыйдты олд пилд!

4-5 >>

Русскинская кэрт ашколая велдци вандтыйдты юхтум нявремэйт. Ашкола сайт эвэйт вўюм хур

Вандтэты ёх
вэн мирхот

>> 2

Финно-угрэт
яха аќтэцийдсэт

>> 6

Сўмэтвош
тэм пўш
430 олд йис

>> 8-9

Нижневартовск вошн йилуп ашкола пүншсы

Йилуп вәндтәйлдты ол ёмәңхәтлән Нижневартовск вошн хўв мәр давлум йилуп мўв-авәт давәлман тайты вера вәндтәты ашкола пүншсы.

Тәм ашколайн кашәң утые тәса па йилуп ширн ләщәтман вәл. Ашкола вера вән – 27 000 квадратной метра тайл. Тата хәхәлдты, навәрты па юнтты щира хәлум вән хәт йит, кәшимәш тайты нявремәт пәта немасыя ишимәщ тәхи, якты верәта вәндтәты хот йит, 25 метра хўватн вәщты тәхи, ёшдалн сыр-сыр хурамәң пурмәсәт верты хот йитәт, лабораторияйт, киникайт лўңәттты тәхи, мирхота, ёмәңхәтләта, лўңтупсәта әктәщийлдты пәта вән хот йитәт. Ашкола пўңәлн ищиты немасыя ләщәтум мосты әращты хәрәт па па утәт тәса версыйт.

» Тәм йилуп ашкола мўң вера давәлсўв! Вантә, тәм ванән тәм тәхийн йилуп вәлдты хотәт щи омәссўв. Тата тәлаң 7000 няврем вәл. Лыв пәтәла йилуп ашкола шеңк мосәс. Юхи хәщум оләтн лыв па вошәң ашколайта вәндтәйлдты йңхсәт. Тәл ищки пурайн пушхәта давәрт вәс. Ин па вәлдты хотәт пўңәлн лыв йилуп ләщкам па хурамәң ашколая йңхты питләт. Щит иса ям!, – лупәс Нижневартовск 44-мит ашкола кәща хә С. Строчинский.

Округ Дума айкел хәнты ясаңа тулмәштәс:
Ирина Пословская

Кашәң ол вәйт дор тыдәщн Югра мўв вәндтәты верәт тәты ёх вән мирхота әктәщийлдәт. Тәм пўш округ луваттйин нявремәт вәндтәты ёх па щи верәт әхтйин рәпитты хуятәт Ёмвош «Югра-Экспо» вәндтәты хәрн 24-25-мит хәтлңәнән «Йилуп вәлупсыйн вәндтәты верәт па щирәт йилпатты» немпи вән мирхота әктәщсәт.

Вәндтәты ёх вән мирхота әктәщийлсәт

Мирхот пурайн вәндтупсәт ләщәтсыйт

Мосл лупты, хуты тәм вәйтәнтупсы 2016-мит ол вўш эвәлт ләщәттты питсы. Округ луваттйин нявремәт вәндтәты хәйт па неңәт пәта щит вера әмәщ па нумсәң мирхот. Вантә, тата әктәщум пушхәт пила рәпитты ёх күтәлн путәртләт па вәндтәләт, муйсәр йилуп щирәт вәндтәты вера ләщәттты, ләлн пушхәта мет әмәщ арсыр урокәтн ат вәс.

Тәм ол вән мирхот хәт ширн ләщәтсы:

- ◆ муйсәр верәт нявремәт вәндтәты па вантман тайты хуят олн ләщәтлйит;
- ◆ вәндтәты нявремәт елды тәса вәлдты щира тайты верәт;
- ◆ муй иты елды рәпитты вер пириты;
- ◆ и хоттел ёх эвәлт ар

- хуят вәндтәты вер тәләт;
- ◆ психологәт вәндтәты хәр;
- ◆ рәт ясәем – ма тәщем!

Щиты кәт хәтл мәр арсыр ашколайт, вәндтәты верәт тәты тәхет, хәтл мәр нявремәт давәлман тайты хотәт, щит әнтә тәп Югра мўв, Россия мўв эвәлт юхтум ёх пленарной мирхот тумпийн сырсыр вәндтәты хәрәта, вәйтәнтупсәта, лўңтупсәта, әмәщ партупсәта па тынесты хәрәта тәтылясыйт. Тата Россия мўв луваттйин непекәт есәлдты вулаң тәхет киникайт па сырсыр вәндтәты верәт пәта нумсәң непекәт вәндтәсыйт па тынысыйт.

Арсыр вәндтәты хәрәт күтн и хәрн вәндтәты верәт вантман тайты ёх,

нявремәт, вәндтәты хуятәт па аңкет-әщет ийхә әктәщсәт. Щәлдта нйл шәпа ортсыйт па партупсәтн мәсыйт. Кашәң пириюм ёха мосәс нумса юхәттты, мет ям ашкола – щит муйсәр ашкола? Елды па сырсыр әмәщ партупсәтн партсыйт.

Югра мўв кәща ләңкәр не Елена Шумакова тәм вәндтәты хәрн лупәс, хуты ашкола – щит тәлаң вәлупсы. Щи пәта тәм вәлупсы лапәт мәр атлхәтл мет апрәңа, нумсәңа па әмща ләщәттты мосл, ләлн вәндтәты хуятәт нявремәт пила ашколая сәмәңа ат йңхсәт.

Путәр хәншәс:
Ирина Самсонова

Пириты хәтлә дэщәтыйлдат

Уральской федеральной округн Россия президент полномочной хуят Владимир Якушев видеоконференция щирн мирхот верәнтәс. Щәта пириты хәтлә дэщәтыйлды олаңан путәр вәс, мәта хәтл тәм сүс лыпәт хойты тыләщ 10-мит хәтлән питл.

В. Якушев лупәс, хуты 10-мит хәтлән Тюменской область кәща хә пириты питлы, региональной депутатәт па 190 муниципальной пириты вер питл:

» Ин мўң вән пириты вер олңитлўв, мәта ут юпийн 2024-мит олн Россия мўв президент хуят пириты питлўв. Мўңева мосл тәм вулаң верәт тўңширәңа тәты па ямсыева шив дэщәтыйлды. Ин пириты хәтл вәнты шимл хәтл хәщәс. Щи пәта дэвләсты мосл, дәлн арсыр суртәң верәт ад тывсәт, – лупәс уполномоченной хә.

Ищиты В. Якушев нәхмәс, хуты лыпәт хойты тыләщ 10-мит хәтлән йилуп регионән, щит Донецкой па Луганской Народной Республикайңан, Запорожской па Херсонской областьңан хуши иши пириты верәт тәты питлўйт. Щи пәта мосл щи хәннехуятәта, хуйтат мўң мўвевн щи тәхет эвәлт вәлдат, пириты верн нәтты, дәлн дыв иши еш пос пунты ат веритсәт.

Югра мўв кәща нә Н. Комарова путәртәс, хутыса мўң округн пириты вера дэщәтыйлдат. Округ хуши муниципальной щирн 119 пириты вер питл па

ит региональной щирн питл – щит Тюменской область губернатор пириты вер. Щи хәтл мәр округн 712 депутат па 41 кәща хә пириды. Щи пәта 733 участковой избирательной комиссия рәпитты питл. Пириты верн 1 миллион 152 шурәс хуят еш пос пунты веритлдат.

» Пириты вера мўң мосты щирн дэщәтыйлдсўв, – лупәс округ кәща нә. – Вәйт дор тыләщ 20-мит хәтл вўш эвәлт 10138 округн вәдты мир пәта досрочной голосование вер олңитсы. Щит щи

хәннехуятәт, мәта ех ай кәртәтн па вәнт шушетн вәлдат, щит Нуви сәңхум, Сўмәтвош, Кондинской, Нефтеюганской, Нижневартовской, Манстәр, Советской, Сәрханл, Ханты-Мансийской районән.

Лыпәт хойты тыләщ 1-4-мит хәтлән Луганской, Донецкой республикайңан, Херсонской па Запорожской областьңан эвәлт юхтум хуятәт дыв мўвев кәща хуятәт пириты питлдат.

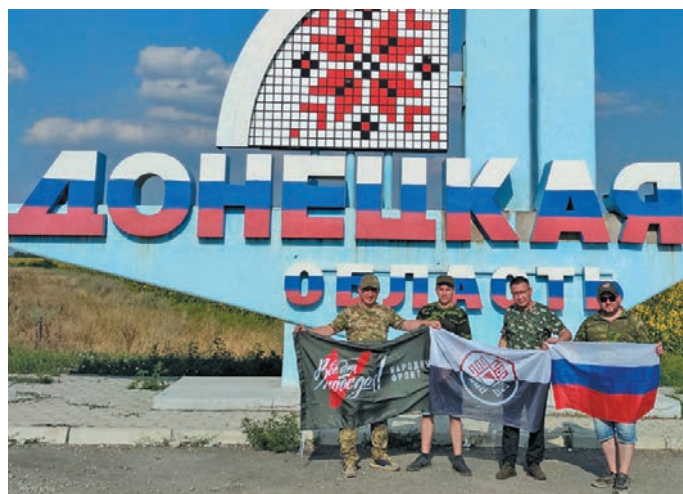
Щи пириты вер вантман тәйлы, щит Югра Общественной палата па хәннехә правайт вәнльты тәхи хуятәт. Лыпәт хойты тыләщ 9-мит хәтл вўш эвәлт «Центр общественного наблюдения» тәхи рәпитты питл.

Внутренней политика тәхи айкел хәнты ясаңа тулмащтәс: **Надежда Вах**

Финно-угорской оса тәхет ех нух питты нәтлдат

Донецкой па Луганской мўвнән эвәлт йилуп фашистәт вошитты пәта иса Россия мўвев ех нух лодьсәт, иса тәхет па щирн рәпитты питсәт. Вәндат икет, айлат хәйт дәлясты мәнсәт, тәта хәщум мир арсыр нәтупсәт тәлдат. Ин шўкатум вошәт йилпатты питсыйт.

Югра мўв шуши мир – хәнты, вухаль, юрн икет – иши дәлясләт. Дәлн олңитум пура вўш эвәлт «Югра лыднуптәты» шуши мир оса тәхи ех иши уша верты питсәт, муйсәр утәт дәлн мет мосләт, щәлдат ләтлдат па шив китлдат. Емвош округ кашәң вошн па кәртән әл мир иса муй верлдат, дәлн сорәк нух ат питсўв. Итәх неңәт ләмәтсүхәт ентлдат, тыйлдат, итәх хуятәт вән машинайт муй танкәт хәнәтты пәта немасыя холпәт тыйлдат па па верәт тәлдат. Кашәң хуят лўв әрл унтасн мулты верл. Тәм ванән мўң редак-

цияева Марий Эл республика эвәлт «Мари ушем»

«Мари ушем» оса тәхи ех («Ийха мари мир») немпи оса тәхи кәща хә

Василий Петров карты кел хуват айкел тәс. Дыв «Народный фронт» тәхи ех пида дәлн олңитум пура вўш эвәлт арсыр нәтупсәт тәлдат. Щиты тәм ванән дыв машинайн Луганской мўв, Херсонской па Запорожской областьңана мосты дәтутәт-пурмәсәт па па утәт тәсәт.

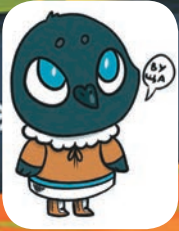
Дыв немасыя мариной шеврон ут версәт. Тәм ванән Саранск вошн Россия финно-угорской мирәт вән мирхотн щи ут мўвев арсыр мир верәт тәты тәхи кәщя И. Баринаво мойләсы.

Щиты и әрн, и нумәсн мўң нух питлўв!

Путәр хәншәс: **Людмила Гурьева**

Ашкола, вўща вәла!

Лыпәт-хойтытыләш 1-мит хәтл – щит вулаң хәтл. Щи вўш эвәлт нвремәт, аңкидал-ащидал па вәнлтәты хуятдал, пәта йилуп пура олңитды.

2023-мит вәнлтәты олдн Югра мўвн 29 000-кем нврем мет олаң пўш ашколая юхтәс.

Тынәң эвиет-пухиет, аңкет-ащет па вәнлтәты ёх! Тәм йилуп вәнлтыйлды ол әмща па ущхуля ат мәнл! Ар йилуп па мосты верәт нын вәлупсәнән аттывләт! Нумсәң хәтл пида, тынәң нвремәт!

Ваньщавәт ашколайн

Ларьяк кәрт ашколайн

Алёна Отшамова, Ёмвош

В.Сязи Катя эвиел пида, Ёмвош

Угут кәрт ашкола пушхәт

Тәкәң пушхәт әңқиетпида

Ёмвошәң няврәмәт

Полнавәт әшколайн

Анна Ѓындышева олаңмит
вәндәтәти неңәлпида, Ёмвош

Кирилл Вахат вәндәтәти неңәл
пида, Полнавәт

Кәсум әшколая юхтум няврәмәт

Лопәс дәщәйтәс: Ирина Самсонова

^ Мирхота юхтум хӑннехуятӑт мойдӑсийт. Т. Мерова верум хур

Финно-угрӑт яха ӑктӑцийдсӑт

Мордовия мӑв Саранск вудаң вошн вӑйт дор тылӑщн Россия мӑв финно-угрӑт кимит пӑш вӑн мирхота ӑктӑцийдсӑт. Тӑм пӑш мирхот «Этнокультурное многообразие России: современные вызовы и перспективы развития» ширн немӑтсы. Мет олаң пӑш тӑмӑщ мирхот 2021-мит олн Удмуртия мӑвн Ижевск вошн верӑнтсы.

Тӑм пӑш Саранск воша Россия 35 мӑв па Казахстан мӑв эвӑлт мойң хуятӑт щив вохсийт. Араттелн 300-кем мултас хӑннехӑ Мордовия мӑва юхтӑс. Щит кӑща ӑх, сырсыр оса тӑхетн кӑпӑртты хӑннехуятӑт, учӑныйт, вӑнлат па айдат хуятӑт вӑсӑт. Лыв кӑтӑлн нӑмӑссӑт па путӑртсӑт, хутыса тӑм йиллуп йисн рӑтӑснӑт, культура верӑт давӑлман тӑйты па елды тӑты рӑхл.

Тӑм вӑн мирхот «Федеральное агентство по делам национальностей», Россия финно-угрӑт Ассоциация тӑхи ӑх па Мордовия мӑв кӑща хуятӑт унтасн лӑщӑтсы.

Мойң мир елпийн Россия мӑв президент администрация тӑхи кӑща лӑңкӑр хӑ Магомедсалам Магомедов ясӑн тӑс. Олӑлн лӑв Владимир Путин китум вӑща яснӑт лӑңтӑс:

» Йис пурайт вӑш эвӑлт Россия мӑвн финно-угорской мирӑт па мирӑт пида арсыр мосты верӑт лӑщӑтлӑт. Лыв верты вердал мӑң мӑвева вӑн унтас тӑдӑт. Тӑмхӑтл, специальной военной операция мӑнты пурайн, лыв ищи дӑль хӑрӑтн тарма дӑляслӑт.

Государства ищиты финно-угорской мира нӑтты питл, дӑлн йис вӑлупсӑл, культура вердал, рӑт ясӑңдал елды ат тӑсдал па арсыр мир кӑтӑлн лӑхсӑңа па нӑтӑсман ат вӑсӑт. Шеңк ям, тӑм мосты верн Россия финно-угорской мир Ассоциация оса тӑхи ӑх вӑн рӑпата тӑдӑт. Нӑмӑслум, тӑм вӑйтантупсы мосты ширн мӑнл па арсыр йиллуп верӑт тывлӑт. Ям нумӑсн, тӑңширӑңа рӑпитаты па верлан тӑңа ат мӑнлӑт!

Олӑлн мирхота юхтум хуятӑта кӑща ӑх вӑща яс-

нӑт лупсӑт, щит шуши мир верӑт тӑты Федеральной агентства кӑща хӑ И. Баринов, Государственной дума кӑща лӑңкӑр хӑ С. Неверов, Мордовия мӑв кӑща хуят А. Здунов па па хуятӑт. Щӑлта Пленарной мирхотвӑс, мӑта ут финно-угрӑт Ассоциация оса тӑхи кӑща П. Тултаев тӑс. Лӑв ищиты Россия президент Совета луӑл па Россия сенатор хӑя вӑл.

Щи юпийн айлат ӑх пӑта лӑщӑтум Россия мӑв кимит кӑсупсийн нух питум хуятӑт мойдӑсийт. Иса щи кӑсупсыя айлат хуятӑт 36 арат проект вер китыйлсӑт. Щит эвӑлт 11 верн лыв нух питсӑт. Рӑт яснӑт давӑлман тӑйты ширн Марий Эл мӑв эвӑлт Н. Любимов нух питӑс. Культура па этнотуризм верӑт ширн «Местная мордовская (эрзяно-мокшанская) национально-культурная автономия города Пензы» оса тӑхи хуятӑт мойлупсы

вӑсӑт. Удмуртия мӑв эвӑлт юхтум айлат хӑ Б. Афиногенов Интернет-проектӑт па йиллуп медиа верн олаң тӑхи ӑша павтӑс.

Ӕмвош округев эвӑлт тӑм вӑн мирхота 15 хӑнты па вухаль хуят яңхӑс. Лыв ищи мирхотӑтн рӑпитсӑт, арсыр мосты верӑт олаңӑн путӑртсӑт, мосты ширӑт уша павӑтсӑт, лыв верты рӑпатаел олаңӑн айт тӑсӑт.

Кӑт хӑтл мӑр финно-угрӑт арсыр секцияйт хуши рӑпитсӑт. Олаң секция щит этнокультурной, научной верӑт олаңӑн путӑр вӑс, кимит тӑхийн – IT-технологияйт ширн рӑт яснӑт па культура верӑт давӑлты олаңӑн путӑртсы. Хӑлмит секцияйн – айлат ӑхн лӑщӑтты верӑт олаңӑн ясӑң тӑсы.

Юхи хӑщум кӑтн резолюция вӑсы, мӑта ут хӑват лыв елды рӑпитты питлӑт, дӑлн арсыр мирӑт мӑң Россия мӑвевн мет лӑхсӑңа па кӑтӑлн нӑтӑсман ат вӑсӑт.

Тамара Мерова хӑншум ширн хӑнты ясӑңа тулмащӑтс: **Надежда Ильина**

1953-мит ол вэйт дор тылэщ 17-мит хэйтлэн Меровэ ар нявремэң хоттел эх хуца Светлана эвие сема питэс. Лүв вэлупсэлн рэт вухаль ясаң түвман вэл. Там ол вухаль ясаңа пушхат вэндэты не Светлана Савельевна Мерова 50 ол постэс. Вэлупсэл хуват там нявлэк па сэмэң вухаль имие Саранпауль кэрт ашколайн нявремэнт вэндтуман вэл.

Аңки ясаң түвман вэл

Ащел – Савелий Прокопьевич Хошлог кэрт эвэлт. Щатьшашел – Прокопий Фотеевич Меров – Вудаң Отечественной дала яңхэс, 1993-мит олн хув панта шэшмэс.

Аңкел – Лидия Анатольевна (эви опрашнемл Хозумова вэл), Хурумпауль кэртэн эмэс па вэс. Пидыенан там кэртэн вэтанца йисэн, тата ийха ши рэхсаңан. Ийха вэлман ар няврем Нuvi Тэрума тэснэн: Валерий, Сергей, Надежда, Светлана, Николай, Владимир, Таисия, Александр па Вера.

Меров нявремэнт хулыева Саранпауль кэрт ашкола-интернат хуца вэндтылдсэт. Рутьшэты хэйтлэнт аңкелн-ашелн пушхат рэт Хошлог кэртэла тэтылэсыйт. Тэлн – дов эхэлн, лүңэн – мотор хопн.

Ашкола етшуптумал юпийн Светлана Петра хон воша А.И. Герцен немпи Увэс мир института вэндтылдты мэнэс. Ай нявремэнт вэндтэты хуят непек эша павтум юпийн рэт Саранпауль кэртэла кердэс. Сырыя ашколайн кат ол ай пушхат вэндтуман рэпитэс. Щалта вухаль ясаңа па литература веррата нявремэнт вэндтэты питэс. Ин вэнты Светлана Савельевна аңки ясаң түвман вэл.

» Ма айтедн Хошлог кэртэн вэлман аңкем-ашем пида тэп вухаль ясаңан путэртсум. Щалта па ма луваттем нявремэнт иштиты тэп рэт ясаң тэйсэт. Ашколая хэн юхэстув, рущ ясаң ма пэтема нюр пасыр ясаңа вэс. Вантэ, щашэв па опрашэв пида енумсүв. Лын па ипүша вухаль мир моньшэйт, амамэщет, йис

С.С. Мерова

С. Ромбандеева верум хурнэн

путрэт мўцева моньшсаңан. Щиты 26 ол юхды Саранпауль кэрт ашколая юхэтем пурайн ар пелэк эви-пух така рэт ясцел тэйсэл. Ши пата урокэнт тэты эмша па кеншэка вэс. Ин па рэт ясаң факультативной ширн тэлум. Щиты нявремэнт пасыр вэндтэты вер пирилэйт, ма хушэма ан па юхэйтлэйт, – лупэс Светлана Мерова.

Йилуп йисн ар пелэк няврем рэт ясаңан ан путэртэл, рэт ясаң ан вэл, дыв, нюр па хон пелэк мўв ясаң иты рэт ясаң вэндтэты питсэт.

Ши пата вухаль не ар эр пунл, дэлн кашэң урок эмша па нумсаңа ат мэнэс, дэлн нявремэнт елды рэт ясцел вэндтэты дэңхасэт. Итэх пурайн урок нюр моньш иты лэщэтл, итэх пурайн вэндата ювум хуятэнт пида

вэйтэнтупсэт верл, дэлн нявремэнт хурамэң рэт ясаң ат хэлэнтсэт.

Ши тумпийн ашколайн арсыр эмэңхэтлэйт, лүңтупсэт, вэйтэнтупсэт лэщэтлэйт, сыр-сыр кэсупсэтн кэслэйт, дэлн нявремэнт йис лердал олэнан мет яма атвэсэт. Кашэң ол Мўвтел мир рэт ясаң эмэңхэтл пата хэнтэ, вухаль па юрн ясэнтн путэр хэншты вера нявремэнт пида яңхэйт, рэт ясаңнан па увэс мир литература хуват хэншты вер кэсупсыйн иши кэслэйт.

» Хоттел эхдам олэнан путэртты ки, пилыём иши вухаль хэ – Алексей Васильевич Вьюткин. Лүв вўдең эх эвэлт вэл. Вантэ, рэтдал вэлупсы хуват вўлэт дэвалман вэсэт. Эмэщ, хути вухаль па рущ ясаңнан тумпийн Алексей икем сэран ясаң иши тэйл, – путэртэл вухаль неңе.

Нявремэнт вухаль мир

ясаңа вэндтэты вер юпийн Светлана Савельевна энтэсты вер самаңа тэйл. Рэт Саранпауль кэртэлн лүв «Пауль хуца верум ут» (хэнтэ ширн «Пауль» – щит кэрт) немпи шўкшэты веррата вэндтэты хэра яңхэл. Щата хэннехуятэнт вухаль мир ернасэт, нэй сахэнт, кўр лэмэнтсухэнт, тўтшэңэт па па вухаль мир лэмэнтсухэнт па пурмэсэт лэщэтты вэндтэлыйт.

Сема питум хэтл пата па нявремэнт вэндтэты эмэңхэтл вўраңан, мўн, рэт ясаңнанэн айкелэнт хэншты эх, Светлана Савельевна вўща ясаң китлўв па лэңхэлўв, дэлн лўв хўв йис, хўв нэпэнт, кэшилды-мэшлы рэт эхдал пида атвэс па иши саты рэт ясаң лерамтман нявремэнт вухальясаңа па йис веррата елды ат вэндтэс.

Путэр хэншэ: Ирина Самсонова

Сўматвош тәм пўш 430 ода йис

Вәйт дор тыләщ 25-мит па 26-мит хәтләтн Сўматвош нәпәт араттелн 430-мит ода йис. Щимәщ вән ёмәңхәтл лўв хуцела вәлум хәннехуятәт хўв пура вўш эвәлт давәлсәт.

И.В. Чечёткина, П.В. Артеев и С.П. Маненков верәнтты неңәт пида Сўматвош хәры кўтупн. О. Албина верум хур

«Элалы» тәхи неңәт пурмәслад пида. В. Енов верум хур

Мет олаң хәтәлн маләң вўш эвәлт Сўматвош вош хўлы хўватн машинайт мәнсәт, мәта утәтхуцаомсумхәннехәйт тәмәщ вулаң ёмәңхәтл пәта арсыр ям вўща ясаң вошәң мўхәйта китсәт, ләлн па елды вәлты-холты щирелн ищиты тумтака па ямсыева вәсәт, вецката рәпитсәт, айлат ёх енмәлсәт па дыв ийсәңәнәптәңа ювум вошел па сәмәңа елды тәйсәл.

Хән машина картәл вош кўтуп хәрыя юхтәс, Сўматвош кәщә Дмитрий Меньшиков, мәтты ки канащ Александр Меншиков сухәта дәмәтлјуман, ям вўща ясаң тәмиты тәс:

» *Ешәк Сўматвошн вәлты арсыр мир па мойң хәннехуятәт! Нын унтасн тәм вошел тәлаң 430 ода мәр увәс пеләк мўвн вәл па ин тәмхәтл вәнты омәсл. Кашәң сот ода шеңк ар йилуп па мосты вер*

мўң вошел верәс. Ма нәмәстемн, елды ищи яма рәпитты, ай ёхлўв енмәлты па мўң рәт мўвев мет ташәңа па хурамәңа ләщәтты питлўв!

Машинайң картәл мәнум юпийн Сўматвош луватн сыр-сыр культура щирн верум адисупсәт па ванлтупсәт версийт. Сыры ёмәңхәтлә юхтум вошәң мир па мойң хәннехуятәт вош хўватн верум ванлтупсы вантсәт, ёхәт йис пурмәсәт шавиты хота тәтьлясийт. Щи хотәлн тәм ёмәңхәтләл пәта пўншум «Увәс мўв эвәлт газ нух питум щирәт» ванлтупсы версы.

Вантә, тәм ёмәңхәтәлн Сўматвошн 70-мит ода йис, хән мўв илпи таш мущатсы. Тәмхәтл вўшәт вәнты щимәщ газ унтасн вошәң хәннехуятәт дыв вәлты хотләд ямсыева хошмәлләт па летутәт ка-

вәртләт. Щи верәт тумпийн йис пурмәсәт шавиты хотн Сәрханл вош эвәлт вәлум учёной хә, исторической наукайт кандидат Георгий Петрович Визгалов йилпа хәншум па лўңәтты щира еслум «Сўматвош: мет олаң рўщ вош Юграев хуца XVI – XVIII йис пурайтн» непек ванлтупсы ләщәтәс па арсыр йис айкеләт олаңән ийха әктәшум хәннехуятәта путәртәс. Вантә, щи непек хәншты па тәса ләщәтты пәта Георгий Визгалов, учёной мир ёхлўв па Сәрханл вош университетн вәндтылты пухәт па эвет 20-кем ода мәр иса кашәң лўң пурайн Сўматвош мўв хәры илпийн немасыя йис пура шўңкәт па пурмәсәт кәншсәт, мәта ут унтасн арсыр вер уша павәтсәт.

Щи непекәң ванлтупсы етшуптумел кемн Сўматвошн вәлты айлат ёх дыв кўтәлн футболн яма

юнтсәт па ар щирн тәса па хурамәңа кәссәт.

Ёмәңхәтл пурайн Сўматвош районәң кәщәйт арсыр йилуп поступсәт унтасн тәта мосванән омсум хотәт вошелн вәлты хоттел хәннехуятәта катлуптәсәт. Щимәщ утәт тәм йисн шеңк яма па тәса ләщәтсийт. Щи пәта мәшитты па пирщамум хәннехуятәта дыв хуцела вәлты кеншәка йил. Йилпа миюм хот туманәт тәм хәтләтн кашәң хоттел хуята Павел Артеев – Сўматвош район кәщә хә мәс.

Щи щосн лўв тәмиты путәртәс:

» *Тәмхәтл вўш эвәлт нын йилуп па ләщкам хотәтн елды вәлупсы щирәт ләщәтләты. Ма ләңхалум тәм щосн лупты, хуты катрая ювум хот эвәлт арсыр хәннехәйт йилпа омсум*

хотата ищиты каслуптатыя вүтшәлүв.

Лүв юпелн Сүмәтвош район кәщә ләңкәр не Ирина Чечёткина ищиты путартас:

» Мүң хущева Молодёжной вош хұлын, 17-мит йилпа омсум хотн араattelн па 47 хот тайлүв. Лыпәт тылащ вүш эвәлт шив 29 хоттел ех луңсәт па ямсыева дыв вәлты-ходты ширдал тәмхәтл вәнты версәт. Ин мүң йилпа вет щемьята па туманәт катлуптәсүв. Итәх ехлүв, тәта дыв юканәла миюм хотәта луңдәт, кимит хуятәт – атәлт ширн, катрая питум хотлад эвәлт мүң немасыя тыв каслуптәлүв. Ши верәт тумпийн «Йилуп хотәт мәты» поступсәт ширәтн па мүң тәмхәтл Сүмәтвошевн вәлты хәннехуятәт ямсыева па түңширәңа, нумәс верман, йилуп хотн юкантлүв. Елды мүң ищи кәт ләщкам па вән вәлты хотңән омәслүв.

Сүмәтвошн тәм кәт хәтл мәр ләщәтум емаңхәтла сыр-сыр тәхет эвәлт хәннехәйт юхтыйлсәт. Лыв күтәлн хәнты моньшәт рәт па рүщ яснәтн хәншты хә Владимир Енов. Мет олаң хәтәлн лүв вәнлат хәйт па неңәт пида район киникайт дүңәтты хотн литературной вәйтантупсы верәс.

Кимит хәтәлн айлат пухәт па эвет пида вәйтантыләс, әмәщ моньшәт моньшәс, йис путрәт путәртәс па дүңтарәт тәса, хурамәңа кәт ясаңән лүңтәс. Вәйтантупсы сунуптәты кемн лүв ияха әктәшум па Мүвтәл мирәт рәт ясаң немуп кәсупсийн нух питум айлат ехлүва сертификат непекәт еша катлуптәс.

Культура ширн мәнум

» В.Е. Енов ишәкты непекәт хәнты ясаң кәсупсийн нух питум эвия мойләс

вәйтантупсәт, якты-ариты хотәт ләщәтты хәрәт күтн тәм емаңхәтлән Нуви сәңхум район эвәлт тынесты-ләтәсты верәт тәты хәннехәйт ищиты юхтыйлсәт. «Белоярское» немуп тәхи кәщә не Надежда Кудрявцева путәртәс:

» Ма тәм хәтәлн ләңхалум Сүмәтвошәң хәннехуятәта па иса дыв хоттел ехлала 430-мит нәпәт вүш вәнты ювум емаңхәтләд пида ям вүщаём киттыя, дәлн ищиты тумтака па вәщката елды ат вәсәт! Тәмхәтл мүң тыв арсыр хотәң войт па вүды нюхи эвәлтверум епләң длетутәт, арсыр есүм йиңк, мис вуй па па утәт тәсүв. Тәта тынесты хәр ләщәтсүв, хәннехуятәт шеңк яма тәта длетутәт дләләт!

Шәлта арсыр кәсупсәтн вәлум хәйт-неңәт па айлат ехлүв Сүмәтвошәң спорт, социальной политика тәхет кәщә хәйн Вячеславән Дейнекайн сыр-сыр ишәкты непекәтн мойләсыйт. Лүв тәта путәртәс:

» Сүмәтвошн вәлты хәннехуятәта вүща ясаң китлум па дәңхалум, дәлн дыв ищиты тумтака па

» Хәнты верәнтты не Р.П. Загородняя (Рябчикова) па лүв ентум сухлад па пурмәслад. О. Албина верум хур

ямсыева елды ат вәсәт. Кашәң пурайн иса арсыр кәсупсәта ат яңхсәт па кәсты ширәтн нух питсәт. Тәм хәтәлн ар ширн мүң ехлүв-неңлүв кәссәт, ар пеләк хәннехә мет олаңа юхтәс. Ма нәмәстемн, мүң нәптәң Сүмәтвошевн кәсты верәт пелы па сәмәң хәннехуятәт вәлләт, елды ищиты кәсупсыя юхтаты!

Сүмәтвош нәпәт 430-мит ола ювум па 70-мит ола мұв илпи таш тәта нух холумты питум емаңхәтәлн Нуви сәңхум район кәщә хә Сергей Маненков ләңкәр ехлал пида па вәс. Ши тумпийн ин лүв пиләла якты-ариты хот ванлүтәты хәннехуятәт па юхәтсәт, дәлн тәта якәң-арәң хәр арсыр тәхи эвәлт ияха әктәшум мир елпийн ләщәтты па тәм емаңхәтл түңширәңа па хурамәңа верты. С.П. Маненков немасыя ясаң вүс па тәмиты путәртәс:

» Ма Сүмәтвоша мет олаң пүш хән юхәтсум. Тәта ма ар пүш советской лащ олаңн рәпатаём ширн вәсум. Ши йис пураитн, вантә, мүң районэв мұвәт ар пеләк иса тыв нух хәншман тайсыйт. Тәп еша әхәтшәк мүң

атәлт ширн ләщәтсыюв па Нуви сәңхум район немн мәсыюв. Ма ширемн, тәмхәтл мүң нын хуща, мәтты ки әңки-ащи хуща юхәтсүв. Веритлум лупты, хуты нын районән хуща тәмхәтл хәйт-неңәт кашәң ай па вәншәк вошәтн яма вәлләт па рәпитләт. Мүң арсыр вәйтантупсәтн, кәсупсәтн, мирхотәтн иса тәта вәсүв. Мосл лупты ши верәт олаңән, хуты кашәң ванлүтупсы әмща па тәса мәнәс. Тәта шеңк сәмәң хәннехуятәт вәлләт. Ши пәта емаңхәтл пида нынан па хоттел ехлән па ямсыева елды ат вәлләт, рәпитләт, вәнлүтйлләт!

Мет юхи хәшум пурайн Екатеринбург па Нуви сәңхум вошәң эвәлт юхтум якты-ариты хотңән тәм емаңхәтәлн якты-ариты хәрәт версәт.

Ияха әктәшум вошәң хәннехуятәт па мойң ех Сүмәтвош 430-мит ола питум вән емаңхәтл хурамәңа па әл амәтман пориләсәт, арисәт-яксам.

Путәр хәншәс:
Владимир Носкин

Увас мўвн, Сибирь па Дальний Востокн вэлты шуши мират кўтн ар хуят Ленинград вошн (ин Санкт-Петербург) А.И. Герцен немпи институтн (ин университетн) увас мират факультетн (институтн) вэнлтыйлдсат. Лўв тэмхатл сыр-сыр рэпата верат тэлэт. Щит учёныйт, учителят, айкелат акатты хуятат, музейт хуши рэпитты ёх па па арсыр тэхетн кэпартты хуятат. Лўв рэт культура верат, рэт ясцел, йис вэлупсэл, лавалман тайлэл, па елды тэлэл.

Ирина Геннадьевна Окоэтто пида ма Москва хон вошн вейтантыйлдсум, хэн щата «Увас мир ташат» вулаң ванлтупсы вэс. Лўв Ямал мўвн вэл па округ ремёсла хотн рэпитл. Ирина хэнты ищи Санкт-Петербург вошн (щи пурайн Ленинград) увас мир факультет етшуптас па хурат ханшты учителяйс.

Ин Ирина Геннадьевна Горнокнязевск вошн природно-этнографической тэхийн рэпитл. Лўв арсыр ванлтупсэт дэщатл па мойң хуятата Ямал мўвн вэлты шуши мират олаңан пугартал. Ямало-Ненецкой автономной округн юрнат, хантэт, селькупат па саранат вэлдэт.

» Ма Ямальской районан сема питсум. Аңкем-ащем ашколайн рэпитсән. Аңкем ищи Ленинград вошн увас мират факультетн вэнлтыйлдс. Лўв ашколайн рэт юрн ясәң тәс. Ащем па Пулңават вошн педа-

Ямал мўвд, сэмн тайлалэ

И.Г. Окоэтто

гогической училища етшуптас. Лўв ищи юрн ясәң тәс па нявремат хурат ханшты вэнлтас. Лын манем Ямал рэт мўвем сэмәңа тайты вэнлтасән. Лын итана ма ищи нявремат вэнлтаты хуята йиты ләңхасум. Ленинград вошн хурат ханшты па декоративно-прикладной щирн учителя вэнлтыйлдсум.

Горнокнязевск природно-этнографической тэхийн

ВЭЯТН ЩИ ОЛҔАҔАН

Горнокнязевск вош XVII-мит нэпатн тывас. Интам щит ай кэрт, мата ут Ас ям пелак хонәңан Пулңават вош эвалт 15 километра вўшн вэл.

Олңалн там вош Канась Пэхәр щирн алщасы. Щит ал щиты хән. Ар ол тата Тайшинат вулаң ёх тата вәсәт. 2001-мит олн тата природно-этнографической тәхи версы. Щит увас мират йис вэлупсы па культура верат лавалты пата дэщатсы. Тата сыр-сыр йис пурмасәт, юрн хотат, вўдең онас шивалаты рәхл. Тыв мўвтел мир арсыр тэхет эвалт юхтыйлдәт, ләдн вантты, хутыса увас мир хуятат катра пурайн вәсәт.

Ин ма вән кашн там рэпатаём щирн рэпитлум, мойң мира мўң рэт мўвев па щата вэлты хәннехуятат олаңан айкелат тәлүм, хурамәң йис пурмасәт ванлтәлүм. Ванкүтлы арсыр вэнлтаты хәрәта, ванлтупсәта яңхлүм, ләдн елды мет тәса па яма рэпитты. Тата ищи сыр-сыр ванлтупсәт вантсум, мата утат па увас мўват эвалт тыв тәсийт. Ар мосты ут уша версум, нумса павәтсум, ләдн елды рэпатаём щирн щит дэщатты. Ищиты ма «Ямал – Потомкам» ассоциация

тәхия лүңман вәлдум, – лупал Ирина Геннадьевна.

Лўв ванкүтлы арсыр ёманхәтләта, ванлтупсәта, вейтантупсәта, вэнлтыйлды хәрәта яңхәл. Арсыр мосты верат щата вантал, ләдн әхат щит унтасн рэпатайл тўңщираңа па яма дэщатты. Па, ләдн увас мўвн вэлты шуши мират йис вэлупсы па увас нөрмәң мўв хурасәт мира ванлтаты.

Пугәр хәншәс:
Надежда Вах

Вўдең онас. Н. Вах верум хурңан

Әрәңа-щомәңа йиты вер пелды сәмәң хә

30 ол мултас Тэк кәртәң ашколайн әрәңа-щомәңа йиты вера Гаврил Тарасович Туев вәндтәл. Лүв пиләда вәйтантилдемн ма арсыр верәт олғаң иньщәссум, щит тумпи, муй пәта тәм вер пирийс.

Мир ясәң щирн, мәтты ки, хәнты и хәнты ики йм па хурам туйт верәс, щит эвәлт Туев опращнем тывәс. Тәм хәнты Туев рәт Пәкәр кәрт эвәлт йил, йистелн Ай Ас хонәңән вәдман хұл велдәсләсәт па вой велсәт.

Щәта 1912-мит одн щатьщасел Гаврил Григорьевич Туев сема питәс. Имеңа йис, 1940-мит одн Тарас пухл сема питәс. 1942-мит одн хәлүмьян ол луваттын Вулаң Отечественной далы хәра тәсы. Щәта пушкан эвәлт есәлты хәя вәс. 1944-мит одн вәшәс.

Тарас пухл енмәс, имеңа йис. Имел немл Зинаида Васильевна, эви опращнемл Непкина вәс. Йилуп щемья Пәкәр кәртән вәс. Щит пурайн Тарас Гаврилович нумәс верәс – и нявремл ащел немн мәты. Лыв хотәлн лапәт няврем сема питәс: Альбина, Вадим, Руфина, Гаврил, Сергей, Алёна па Василий. Айтәлн нявремәт әңкеда-ащела нәтман вәсәт. Пухәт ащела хұл па вой велдәсләты нәтсәт, эвет әңкеда хот рәпата верты. Ар хот вой тайсәт, щирн ийха турн сәвәрсәт, воньшумут, нохәр әкәтсәт.

Хәт ола ювмәлн Гаврил Тэк кәртәң ашколая тәсы, О-мит классән вәндтуйлты олңитәс, интернатн вәс, нәмләл:

» 1976-мит одн мұң интернатәвн 120 мултас няврем вәс. Вантә, щит пурайн тыв әнтә тәп ванән

Г.Т. Туев вәндтәты нявремәт пилә

омәсты Пәкәр, Устрём, Түтлейм, Дәмино кәртәт эвәлт эвет-пухәт тәсийт, щит тумпи Сүмәтвош, Саранпауль, Полнавәт па Сүмәтвош район па кәртәт эвәлт вевтама вәндтылүм нявремәт тәсийт. Тәм йисн мұң ашколаевн шимл няврем.

Ашкола юпийн Гаврил Коломна вошн армияйн служитәс. Юхи юхтәс па ашкола кәща неңән Любовь Андреевнайн Фроловойн ашколая рәпитты вохсы. Щиты лүв вотас тыләщ 1992-митолн кәща ләңкәр хәя йис. Әхәт әрәңа-щомәңа йиты вера вәндтәты хә таклы хәсәт, щирн ашкола йилуп кәща не Светлана Семёновна Вениаминова Г.Т. Туева щит урок тәты партәс. Гаврил Емвошн Югорской государственной университет етшуптәс, непекәңа йис, ястәл:

» Ма, вантә, хәнты семьяйн енумсум, щирн айтәлн холпәт, тухләт талсум, турн

сәвәрсум, щит эвәлт әрәңа-щомәңа вәсум. Ашколайн Увәс мир кәсты верәт сәмәңа тайсум, арсыр кәсупсәта яңхийлсум па нух питыйлсум. Рәпитты олңитмемн ма ищи эвет-пухәт щит верәта вәндтәсум. Щит пурайн Игрим кәртән Сүмәтвош район Увәс мир кәсупсәт ләщәтсийт, щив нявремәт тәтләсум, юхлы мевл посәт па ишәкты непекәт пилә керләсүв.

Тәм ванән Тэк кәртән йилуп ашкола пүншсы. Щәта әрәңа-щомәңа йиты урок тәты пәта спортзал верум пурайн Гаврил Тарасович вохсы па иньщәссы, муйсәр хот йит верты мосл? Ашкола пүнәлн ищи әрәңа-щомәңа йиты пәта немәсыя хәр версы, ин щәта футбол, пионербол, волейбол па баскетбол юнтупсәта юнтты рәхл.

» Йм арат ол юхлы поступсы щирн, ашколайн топщиты урок тәты питсум, щит нявремәт мосман

тайләт. Вантә, тәм вера нумсәң юнтупсы, йистелн мұң хәнты опращлүв щимәщ юнтупсы тайсәт.

Щитумпи «Готов к труду и обороне» (ГТО) верәта нявремәт ләщәтты питсум. Ин «начальной военной подготовка» йилпа тәты питлүв.

Мұң Увәс мұвн вәллүв, щирн нявремәт духн хәтәтләты вер мет мосман тайләт. Итәх пурайн Сүмәтвош район духн хәтәтләты кәсупсәта яңхийллүв.

Щит тумпи кашәң ол вотас тыләщ 23-мит хәтләң мұң кәртәң тәхет күтн арсыр кәсупсәт ләщәтлүв, – путәртәл Гаврил Тарасович.

Ма иньщәссем, мәтты вәндтум нявремәт эвәлт елды ищи әрәңа-щомәңа верәта вәндтәты хуятәта йиты ләңхәләт муй әнтә? Юхлы Гаврил лупәс, Александр Алфёров па Денис Вениаминов щит вера вәндтуйлсәңән, тәп па рәпатайн рәпитләңән.

Гаврил Тарасович Людмила Петровна (эви опращнемл Миляхова) имел пилә ашколайн ийха вәндтуйлсәңән. Әхәт имеңа-икеңа йисңән. Лын пух па кәт эви енмәлсәңән, ин хиләт енмәлты нәтләңән. Нявремләл, ашколайн йама вәндтуйлсәт. Тәм олн Александра эвел вұрты диплом пилә В. Солдатова немпи медколледж етшуптәс.

Гаврил Тарасович, йилуп вәндтәты ол пилә! Нәң вәндтум нявремләң әрәңа-щомәңа верәт пелды сәмәңа ат вәлләт, кәсләт па арсыр кәсупсәтн нух атпитләт! Нәң верен елды ат тәләт!

Путәр хәншәс:
Людмила Шульгина

Юрн мир нє

С.В. Тайбарей. Н. Вах верум хур

Юрн мир увас мўвн Ненецкой, Ямало-Ненецкой, Таймырской мўвәтн щорсәт кимәлн вәлләт. Дыв рыпакләләт, вўды ташәт тәйләт, нөрүм хўват касәлман яңхләт.

Светлана Тайбарей Юрн мир нє, лўв Ненецкой округн Колгуев немпи пәхәрн Бугрино кәртән вәл. Тәм ими ашколайн кәшаң-мәшәң нявремәт пида рәпитл. Рәпатайлд тумпи лўв арсыр әмәщ пурмәсәт верты хошл. Ши вера лўв аңқаңкелн вәндтәсы. Вантэ, аңкел вәлтад хўват ашколайн рәпитәс, эвиел садика ән вўсы па ши пәта аңкелн тәйсы. Светлана Владимировна нәмәлмәслә:

» Аңкем ашколайн рәпитәс, лўв мәнәм атәлт енмәлсәлэ. Ма мултыкем аңқаңкем хуши вәсум. Лўв эвәлтәда сыр-сыр ентәсты верәта вәндтәйлдсум, тўт-щаң хирәт, посәт, вейт ентсумн. Аңқаңкем юрн хотн щорәс хонәңән вәс. Щәта вәлты мир щорсән рыпакләсәт, ши пәта ма рыпакәт пўңәлн енумсум. Аңкем па яйл вўләт лавәлман тәйс, вўды ташәтн яңхәс. Лўв мәнәма

нюр ащи юкана вәс. Лўв иса путәртыләс: «Ненецкой округн вәллән, вўләт па ән вантсән». Хән вәнашәк йисум, иса лўң мәр лўв хуцәла мәнәм тәтәяслэ, ләлн вўлең ех вәлупсы уша ат версум. Дыв пиләла вўды ташәтн лўң мәр яңхсум. Па хән Санкт-Петербургән институтем етшуптәсәм, вўды ташәтн нявремәт вәндтуман нивл ол рәпитсум, дыв пиләла нөрүм хўват яңхсум.

1990-мит оләт вўш эвәлт Светлана Владимировна вертутәң вера катләсәс. Ши пурайн лўв вәндтәйлдты етшәс па юхи юхтәс.

Вәндлат имет иса путәртсәт, хути мосл йис верәта катләсты, ләлн щит ән юремәты па елды тәты. Щиты айкемн лўв ентәсты ши питәс па интәм вәнты ши верл ши тәллэ.

Хән аңқаңкел пида вәс, мултыкем дын лә-

Колгуев пәхәрн Бугрино кәрт. 24minus.ru сайт эвәлт вўюм хур

мәтсүхәт ентсәңән. Ин па арсыр әмәщ пурмәсәт верты па хурамтәты вәндтәыләс. Ин сыр-сыр утәт ентты па верты хошл, арсыр ванлтупсәта, вәйтантупсәта яңхәл.

Ма лўвел иньшмәсәм, ашколайн нявремәт верәнтты вера вәндтәйлдты муй әнтә? Лўв юхды лупәс, хути ай классәң пушхәт ши вера вәндтәйлдты. Лўв па вәншәк классәтн рәпитл, щәта еша па ху-расупшәк программа вәл. Лўв кәшаң нявремәт пида рәпитл, мәта хуятәт мултыкем юлн вәндтәйлдләт. Кўлупн немасыя кружок вәл, хута айлат ех верәнтты вәндтәйлдты, сыр-сыр әмәщ пурмәсәт верләт, хурамәт эвәлтләт. Щәлта верум пурмәсәл арсыр еманхәтләтн, ванлтупсәтн ванлтәлләл.

Кўлупн айлат нє рәпитл, лўв тәм вер яма тәллэ. Ипўша еманхәтләтн юрн хот кўлуп пўңәлн омәсләт, юрн арәт ариләт, шуши мир пурмәсәт ванлтәлләт па тыныләт.

Щәлта уша версум, ашколайн нявремәт рәт ясәңа вәндтәйлдты па рәт ясәл вәйтләл муй әнтә? Лўв лупәс, хути ай классәтн учителят худыева рәт ясәң тәләт, вәншәк классәтн

лыв ашкола-интерната вәндтәйлдты тәдыйт па щәта Валентина Ивановна Выучейская юрн ясәң тәл. Лўв ищи Санкт-Петербург вошн хәнты вәндтәйләс.

» Ипўш и кәртәң ими мәнәма щимәщ путәр путәртәс, хути лапка мухты мәнәс па щәта нйәл тәл луват пухие йиңк лота ай кев шопәт евәл. Лўв юрн ясәңән лўвела лупәс: «Хулна есум шепты луват, а кев шопәт евәлты вәндләс». Пухие па юхды нөхмәс: «Щит нәң есум шеплән». Ими лупәл: «Муй вәйтләл рәт ясәл, муй ән вәйтләл, уш әнтә па ши хәлсәлэ, муй ма лупсум». Хән нявремәт тўна иньшәслдйит, вәйтләл рәт ясәл муй әнтә, дыв иса юхды путәртләт, хути ән вәйтләл. Рәт ясәңән па путәрттәйн ши хәлләл, – лупәл, Светлана Владимировна.

Па ши сўса йис, нявремәт ашколая мәнсәт. Ма тәм юрн имия ләңхалум ям вўща ясәңәт китты. Нявремәт вәндтәты верл тўнщирәңа па яма ат вәл. Па йис рәт верәнтты верләл елды ищиты әмща лўв пәтәда ат вәлләт. Тәлаң еш, тәлаң кўр лўвела!

Путәр хәншәс:
Надежда Вах

Сүмәтвош киника лүңәттү хот – округевн мет катра хот

Сүмәтвоша яңхмемн ма район киникайт лүңәттү хот кәщә не Ольга Георгиевна Есетова пида вәйтантийлсум па дыв рәпатаел олаңан иньщәссум.

Ольга Георгиевна, еша тәм киника лүңәттү хот олаңан путәрта.

► Округевн мұңкиникайт лүңәттү хотев мет катра. Лыпәт енутмы тыләщ 6-мит хәтлән 1899-мит олн Сүмәтвошевн училищайн вәндтыйлды айлат ех па вошәң непекаң ех вулаң рүщ поэт Александр Пушкин 100 ола постум хәтлән вән мирхот дэщәтсәт. Щи пураин нумәс версәт – Сүмәтвошн киника лүңәттү хот мосл! Щи верлэщәттү питсы – вотас тыләщ 19-мит хәтлән 1900-мит олн А.С. Пушкин нәмпи киника лүңәттү хот пүншсы. Кәщәя – училищайн рүщ ясаңа па литературая вәндтум хә Фёдор Филиппович Ларионов йис. Вошәң мир щив киникайт тәты питсәт, щиты айлтыева ар киникайң хота щи йис. Щи пураин, вантэ, мұң район вошэвн заочной щирн вәндтыйлды ар ех вәс, итәх пураин вәндтыйлды пәта мосты киникайт кәншсәт. Тәм хот кәщә щи вер олаңан уша верәс па немасыя мосты киникайт ләттү питсыйт.

Щи хот эвәлт Сүмәтвош район хұваттыйн айлтыева ай лүңәттү хотәт пүншсыйт.

Вулаң Отечественной далъ пураин тәм хот рәпатнекәт мұң мұвев эвәлт вуракәт вошитты мәнсәт, щирн киника хотн еша пасыр рәпатайт тәты питсыйт – тәта далъ олаңан айкеләт тәсыйт, далън пәрум ех олаңан «похоронка» не-

▲ Киника лүңәттү хотн

пекәт мәсыйт, арсыр вухән, нәтупсәтн дэщәтсыйт.

1960-1980-мит оләтн мұң хотэв пәта – мет уяң пура вәс. Щи пураин тыв Москва хон вошев, Новосибирск, Ленинград, па па вошәт эвәлт киникайт лүңәттү хотәтн мосты непекаң ләттү питсыйт. Щитумпитәта рәпатнекәт арсыр әмәщ вәйтантиупсәт, ванлтупсәт, научной мирхотәт, етнхотәт дэщәтсәт. Тыв писателәт мойңа юхтыйлсәт па киникайдал лүңәттү ех пида вәйтантийлсәт па путәртсәт, муй щирн дыв хәншты питсәт, муйсәр верәт олаңан хәншләт. Юхи хәщум оләтн мұң хущева хәнты мир писатель Еремей Айпин, моньщәт хәншты хә Владимир Енов, Саранпауль кәртәң поэт хә Владимир Квашнин юхтыйлсәт.

2019-мит олн мұң хотэв 120 ола постәсүв, щирн арсыр әмәщ вәйтантиупсәт, ванлтупсәт па мирхотәт дэщәтсүв. Вән киника лүңәттү вүтщийлсүв, тәп

1983-мит олн мұң хотэв түтн ёссы, щирн ар мосты непекаң вәтшәсүв. Архив хуши мосты непекаң вәйтсүв па ай киникайт дэщәтсүв. Айлтыева айкеләт әкәтлүв па, мосәң, хәнты вән киника хәншлүв. Ин тәп «Книга почёта» тайлүв, щәта арсыр оләтн рәпитум ех олаңан хәншман вәл.

Нын хуцана Россия мұвев арсыр вәтаң мир нәртәмды китман вәсәт, щи олаңан уша верләтты?

► Па муй. Мұң вошевн Александр Меншиков имел па няврәмдал пида вәс, щитумпи рүщ канащ хә Алексей Долгоруков, граф хә Андрей Остерман имел пида вәсәң. Революционерәт: Лев Троцкий, Сергей Гусев па Виктор Ногин вәсәт. Щирн интәм Россия мұвев йис вәлупсы дэрамтты үчәной ех ванкүлды мұң хущева юхтыйлләт. Тәта «Меншиковской лүңәтупсәт» дэщәтлтыйт. Аш-

колайн вәндтыйлды няврәмәт ищи йис вәлупсы олаңан хәншты пураин мұң хущева юхтыйлләт, ям рәпатайт хәншләт па сырсыр кәсупсәтн нух питләт.

Интәм нын йилуп щирн рәпитләтты?

► Ин мұң хущева Сүмәтвошәң няврәмәт киникайт лүңәттү хот, Кимкъясуи, Ломбовож, Саранпауль, Дэв вош, Няксимоволь, Тэк, Хулимсунт кәртәң киникайт лүңәттү хотәт лүңман вәлләт. Щәта 30-кәм хуят рәпитл.

Тәм йисн Интернет хуша рәпитты ищи мосл, щирн ям арат ола юхды щәта сайт па социальной сетят хуша лопәс версүв, щив ар хуят вантты па лүңәттү пәта лүңәл. Кашәң хәтл щәта айкеләт хәншлүв, писателәт сема питум хәтләтн дыв олңелн арсыр иньщәсупсәт, кәсупсәт па па утәт дэщәтлүв.

Мұң хущева – щурәс мулдас, няврәмәт киникайт лүңәттү хотн – 1500 лүңәттү ех хәншаньщман вәл.

Ям арат ола юхды «Литрес» хуша нух хәншаньщсүв, щирн щәлта мосты киникайт ләттү веритлүв. Киникайт ләттү пәта округ па Сүмәтвош район бюджет эвәлт вухн мәлыюв.

Мұң Сүмәтвош культура верәт тәты хотәт и нумәсн, и ешн рәпитлүв, щирн ийха арсыр әмәңхәтләт ләщәтлүв. Тәм ванән мұң вошев 430 ола па мұв илпи газ вәйтум пура вүш эвәлт 70 ола постәсүв, щирн мұң ийха сырсыр әмәщ вәйтантиупсәт, ванлтупсәт ләщәтсүв.

О.Г.Есетова пида путәртәс:
Людмила Гурьева

Кашаң вер мўң вәлупсәвн әмәщ

Тәм лўңан лыпәт тыләщ кўтупн Пулңавәт вошн мўвтел мирәт «Нәрум мўв лыл» ёмәңхәтл вәс. Щи пурайн и ушаң-сащәң па вера путраң юрн ики пилә вәйтантийдсум па путремәсум. Тәм хәев Роман Хасавович Яндо сыры оләтн сыр-сыр тәхетн кәщая рәпитмал па еша әхәтшәк, пенсияя питмал юпийн, юрн мир вәлупсы верәт тәты хәннехәя йис. Мет юхи хәщум оләтн Йилуп Уренгой вошн Увәс мирәт культура хотн йилуп рәпата лўвела муцатәс.

▲ Юрн ими ёмәңхәтл пурайн ләмәтсүхәң ванлупсийн

▲ Р.Х. Яндо хилнеңәл пилә Пулңавәт вошн. В. Енов верум хурңан

Роман Хасавович, муйсәр верәт пәта нәң тәм ёмәңхәтлә юхәтсән?

► Ма мет олаң пўш тәм мўвтел мирәт «Нәрум мўв лыл» ёмәңхәтлә Пулңавәт воша мойң хәннехә щирн юхәтсум. Ма ямсыева уша павәтты ләңхалум, муйсәр верәт арсыр районнәтн вәлты рәт мир ёхлам верләт. Тәмхәтл сыр-сыр пурмәсәт па ләмәтсүхәт вантсум, мәта утәт тәса верәнтты хәятн-неңәтн нәй, сәк па вўды лўв эвәлта ләщәтсәт. Ин ма ищи вәндтәты хәра яңхты вўтшәлум, хута юрн мирәв пеньшар верты вәндтәдыюв. Кашәң айшәк па вәншәк вер мўң увәс ёхлўв вәлупсийн мәнәма уша павәтты шеңк әмәщ. Вантә, хән хәннехә аршәк вер ямсыева вәйтләлә, нумәсн тайләлә, щитәлн вәлупсәл кеншәка йил.

Тәта итәх рәт ёхлам пилә вәйтантийдсум па мўң вәлты-холты щирлўв олаңан ийха путремәсүв.

Пулңавәт воша ма кашәң ол мәр хән яңхлум. Тәм кўтн нух амәтсум, хути тыв тәмәщ вән ёмәңхәтл пурайн йисум.

Муйсәр верәт увәс мир культура хуца нәң уша павәтты вўтшәлән?

► Мәнәма тәм хәтләтн ямсыева уша павәтты мосл, муй щирн па хути тәмәщ ёмәңхәтләт кашәң лўң тәса ләщәтлүйт. Щи вер мәнәма ямсыева вәйтты мосл, дәлн мўң Йилуп Уренгой вошевн Увәс мирәт культура хотн ищи сыр-сыр ёмәңхәтләт ләщәтты веритсүв.

Ма ләңхалум тәта вантты па хәләнтты, муй щирн арсыр шуши мир ёх әмәщ якты-ариты хәрәт верләт. Ма щиремн, иса мет хурамәңа щимәщ юрн мир арәт тәм ёмәңхәтәлн хәннехуятәтн хәләнтсийт, мәта утәт рәт ясаң яма вәйтты па сәмәңа тайты хәятн-неңәтн тәта арисыйт. Тәмхәтл тохтәң вой олаңан

Пулңавәт вош якты-ариты хот тәхев неңәт арәт яма хәләнтсум па шеңк әмәщ мәнәма вәс, хути лыв ар сув тәты щирелн ши тухләң вой хурасн ўвты кем холумсәт. Немулты тәхи хуца щимәщ тәс па хурамәң ар ма сырыя ән па хәлдийлсум.

Роман Хасавович, нәң щиренән, мосл муй әнтә шуши мирәт енўмты айлат ёхлўва тәмәщ мўвтел мирәт «Нәрум мўв лыл» ёмәңхәтләт?

► Тәта ма шеңк шимл айлат ёх вантсум. Мосәң, лывела тәм ёмәңхәтл иса ән мосл. Тәта ищипа вәншәка ювум хәннехуятәт ар пеләк вәлләт. Лыв, вантә, веритты па вәйтты щирелн холты щирәта айлат ёх еллы тәмхәтл вәндтәләт. Нәң вўя са еша вўды тупайт! Па мир эвәлт вәлты хәннехә нәхмәл, хути лыв немултыя ән рәхләт. Мўң хәннехуятлўв па ши вўды тупайт эвәлт сыр-

сыр хурамәң пурмәсәт тәм йисн ләщәтләт па ел тыныләт. Щиты щи шуши мир ёхлўв тәмхәтл лыв нявремләл еллы рәт ясаңа па арсыр верәта вәндтәты па веритләт.

Ма Гыда нәрум мўвн сема питсум па айтәлн вўды ташәтн яңхты ёхлам кўтн вәсум па енўмсум. Щи пәта юрн мир вәлты-холты щирәт тәмхәтл вўш вәнты яма вәйтлум. Юхи хәщум оләтн Йилуп Уренгой вошн Увәс мирәт культура хотн рәпитлум. Кашәң пурайн мойң хуятәта юрн мир олаңан хурамәң вәйтантиупсәт ләщәтлум, хута айкел верлум, муй щирн мўң ёхлўв катра вәсәт па тәмхәтл вәлупсы щирләл ләщәтләт. Щәлта па луплум лывела, хути еллы вўдылўв ки тайлўв, щит еллы вәлты-холты ищиты ямсыева мўң питлўв!

Путәр хәншәс:
Владимир Енов

Щимăщ немн альсы ванлтăты хър, мăта ут мўев-йиңкев сыстама па лыдăңа тăйты мўвтел, мир акция щирн вейт лор тылăщ 30-мит хăтлăн Ёмвош тўтăң хопăтн яңхты тăхи пўңалн Лаңал юхан хонăңан версы. Вантэ, щи хăтлăн сэх хўд нйлкăт Лăңала есăлсыйт, лăлн сэх хўд ат енмăс. Елды тăм вер яма мăнл ки, «Вўрты непек» эвăлт сэх хўд йира вўды, лăлн кашăң хăннехэ щи тынăң хўд велпăслăты веритăс.

Сэх хўд, енма!

Тăм мосты вер вўра-ңан тыв, Лаңал юхана, Югра мўв губернатор нє Наталья Комарова, округ па Ёмвошăң дума депутатăт, районăт па вошăт кэщайт, вошăң па мойңа юхтум мир, оса рэпата тэты па нётăсты ёх, па мўң, айкелăт лэщăтты па хур вўты неңăт-хейт, актăщсўв.

Мосл ястăты, хуты ин йилуп щирн QR-код мухты вух сухуптум юпийн ай сэхие лэтты па Лăңал аса есăлды рăхăс.

«Сэх хўд енма!» немпи вер тăм ол вэн кер тылăщ 10-мит хăтл вўш эвăлт лыпăт тылăщ 15-мит хăтл вэнта мăнăс. 134 хуят па и рэпитты тăхи тăм вер вантман тăйс. Кашăң хăннехэ тăта вантты веритăс, хутыса хўдыет енмăллăт па муй щирн лытуп эвăлт нйлак стл. Щиты тăм ёх унтасн 3145 арат ай

Сэх хўд нйлкăт есăлдăт

сэхие Лăңала щи есăлсы. Ёмăңхăтл пурайн Югра мўв губернатор Наталья Комарова актăщум мира лупăс:

» Юхи хăщум хэлум ол мўң немасыя сэх хўд енмăлды па лавăлды вер вантман тăйлўв. Вантэ, тăм хўд «Вўрты непека» хăншман вэл. Россия мўвтел, мир хўд

Намн актăщум ёх. И. Самсонова верум хурăт

ВЕЯТН ЩИ ОЛҔАҔАН

Сэх хўд «Абалакской» немпи нйлкăт енмăлды завод тăхи эвăлт, щит Тюменской область хуща вэл. Елды сэх хўд Югра мўв Лăңал (Ёмвошн па Тэпăл вошн) па Ас (Нижневартовск вошн) Аган (Радужной вошн) юханăт хуща есăлдыйт. Щиты 5 ол мър Нижне-Обской филиал ФГБУ «Главрыбвод» тăхи ёх унтасн 26 миллион арат хўд нйлкăт енмăлтсăт па есăлсăт.

верăт вантман тăйты ис-следовательской тăхи ёх рэпата щирн, кашăң ол яң миллион ай сэх хўд Лăңала па Аса есăлды питлўв ки, яң ол мăнл, юханăтн сэх хўд катра щирн вэщты питл.

Елды округ кэща не «Сэх хўд, енма!» вер пăта мет апрăң ёх ишăк непека́тн катлуптăслэ.

Сэх хўд есăлды вер тумпийн Лăңал хонăңан сыр-сыр ванлтăты хăрăт лэщăтсыйт.

Тăта олюпн хурăт хăншты, сăк эвăлт сэх хўд кăрăтты, сэх эвăлт сэх хур ёнтты па па эмăщ верăта вэнлтăты щир вэс. «Лыдăң союмн» нявремăт шуши мир йис верăта вэнлтăты неңăт-хейт карта нарăсты юхăтн юнтты вер ванлтăсăт. «Торум Маа» рэпатнекăт

Аган юхăн хонăңан вэлты хăнтэт иты ай кэртие ванлтăсăт. Щăлдта шуши мир хўд велпăслăты вер, хўд летутăт олăңан айкел тэсăт. Ай пушхăт пăта непек эвăлт верум па ай шэпа эвтум сэх хўд хур мосăс ийха акăтты. Ма щиремн, щит мет эмăщ юнтупсы вэс.

Тăм путрем Наталья Комарова ясăтн сухумты вўтщийлдум:

» Елды тăм вер яма мăнл ки, «Вўрты непек» эвăлт сэх хўд йира вўлўв, щи юпийн тăм тынăң хўд велпăслăты кăшăң хăннехэ щир тăйты питл. Щит шеңк еплăң хўдые!

Сэх хўд йох хурас олюпн нерлăт

Путър хăншăс:
Ирина Самсонова

Дыпāt тылāщ кў-тупн Пулңавāt вошн Ямал мўвн мўвтел мирāt кўтн «Нёрум мўв дыл» ёмāңхātл мāнās. Щи пурайн мўң немасыя сыр-сыр якты-ариты хотātн вэлты хāннехуятāt пидā вāйтантийлсўв па арсыр мўңева мосты айкелāt ийха āкātсўв.

Щи киньща Катра-вош Приуральской район эвāлт юхтум хāннехуятāt пидā вāйтантийлсум па иса дывел иньщāссум, мāта ол вўш эвāлт дыв тāmāщ вән ёмāңхātлдāта йāңхты пиньщāсāt. «Чилан чиламьес» («Ариты сāmāt») немуп якты-ариты хот кәщәев Светлана Бухарова (Сметанина) дыв хущела вэлты неңāt олāңāн айкелāt верās.

Лўв путāртās, хуты тāmāщ мўвтел мирāt «Нёрум мўв дыл» ёмāңхātл мēt олāң пўш юхātсāt па тāта дыв сāран мирел арлал па як щирлал ар мир елпийн тўңщирāңа ариты па ванлдātты нумās тāйлдāt.

Муйсār вер пāта дыв якты-ариты хотел «Ариты сāmāt» немātсэл, щи олāңāн тām не нēхмās, хуты хән мир елпийн якты-ариты хārāt верлāt, дыв сāmлал мātты ки па арилāt муй нух амātлдāt. Дыв фольклорной тāхел немасыя 2014-мит олдн Катравош кертāң рўтьщātты хотелн пўншсāt. Щи вўшāt па иса тāmхātл

«Ариты сāmāt»

«Чилан чиламьес» якты-ариты хот неңāt

вәнты «Чилан чиламьес» якты-ариты тāхия тәп хәт не араттәлн йāңхты питās.

Хән ма иньщmāссем якты-ариты тāхи кәщә неңем, муй хурасуп арāt ин дыв юхи хāшум пурайн арилāt, лўв щиты лупās, хуты арсыр тām йисн ариты арāt рўщ ясāң эвāлт сāран мир ясāңа тулмащтālдāt па арилāt. Щитāt тумпийн ймсыева вāйтты рāt ёхлал арāt ищиты тāйлдāt.

»Мўң тāmхātл вэлты рāt мўвев, лўв хурамāң мўвдал-йиңкдал, вәнлал, тāта вэлты па арсыр рәпатайт вешката па тәса лэщātты хуятлўв эвāлт кашāң пурайн па сыр-сыр ёмāңхātлātн мир елпийн хурасāңа арилўв, – щиты путāртās тām кўтн мāнема «Чилан чиламьес» немуп

якты-ариты тāхи кәщә не.

Щāлдта ма иньщāссем лўвел, мослāt муй āнтә тāmāщ мўвтел мирāt «Нёрум мўв дыл» ёмāңхātлдāt, муй унтас щитāt тāmхātл тәлāt.

Светлана Бухарова юхлы пелы путāртās, хуты тāmāщ вән ёмāңхātлдāt арсыр унтас хуятātа тәлāt. Сырыя дыв хущела араттәлн хāнтэт, юрнāt, селькупāt па сāранат сыр-сыр культура щирāt дыв кўтәлн ванлдātлāt па па мирātа альтыя па веритлāt.

Щи тумпийн тāта верāнтты па ёнтāсты хāйт па неңātтәса па хурамāңа лэщātтум пурмāсāң-ләмāтсухāң ванлтупсэт кашāң пўш вәлләлāt. Россия хон пелāk хуща вэлты финно-угорской

Якты-ариты хот кәщә не С. Бухарова

мирāt па тыв юхātлдāt па шуши хāннехуятāt дыв рāt ясāңлал па арлал хәлāнтлдāt, як щирлал ванлдāt, хурамāңа ёнтум ләмāтсухлал ищиты уша верлāt.

Путār хāншās:
Владимир Носкин

Ханты ясанг
(Хантыйское слово)
№17 (3629), 07.09.2023

Соучредители
Дума, Правительство
Ханты-Мансийского
автономного округа – Югры

Издатель
Департамент внутренней
политики
ХМАО-Югры

Редакция

Директор, главный редактор –
Динисламова С.С.
Телефон (3467) 33-36-82

Заместитель главного
редактора – **Рагимова Н.В.**
Телефон (3467) 33-24-02

Ответственный секретарь –
Вах Н.И.
Телефон (3467) 33-24-02

Адрес редакции и издателя:

628011, г. Ханты-Мансийск,
ул. Комсомольская, 31
тел./факс (3467) 33-17-52

E-mail: gazeta@khanty-yasang.ru
Газета размещена на сайте
www.khanty-yasang.ru

Отпечатано:

ООО «Новости Югры-
Производство» г. Сургут,
ул. Маяковского, 14.

Индексы 04393, 54393

Тираж **2166** экз.
Заказ **4320**
Цена свободная

Газета
зарегистрирована
Управлением Федеральной
службы по надзору в
сфере связи,
информационных технологий
и массовых коммуникаций по

Тюменской области,
ХМАО-Югре и ЯНАО.

12+

Свидетельство о регистрации
ПИ №ТУ 72-00796
от 23 января 2013 г.

Мнение авторов публикаций
не обязательно отражает
точку зрения редакции.